

Hugh McLeod: *The Religious Crisis of the 1960s* (Oxford UP, 2007). 290 sidor.

Återigen har kyrkohistorikern Hugh McLeod skrivit en brett upplagd bok om religionens roll i det moderna samhället. Om det i hans tidigare så omtalade bok, *Secularisation in Western Europe*, var perioden 1848-1914 som stod i fokus så riktas nu blicken mot 1960-talet.

Detta på många sätt turbulenta decenniums betydelse för religionens ställning i samhället har varit flitigt debatterad. Vissa forskare har talat om perioden som slutpunkten för en lång sekulariseringsprocess. Andra har beskrivit 1960-talet på närmast motsatt sätt; som en kraftig omvälvning där brottet med det som varit blev mycket tydligt.

McLeod undviker dock gärna sådana ytterligheter. Istället föredrar han att tala om religiös förändring. I förenklad form har denna förändring inneburit att det kristna enhets-samhället, med täta band mellan kyrka och sociala eliter, där lagstiftningen tänks vara baserad på kristna principer och där det kristna språket utgör gemensam referensram, fått ge vika för ett pluralistiskt samhälle där sekulära idéer samexisterar med olika former av andlighet men där de etablerade kyrkorna alltså är viktiga aktörer. När, hur och varför denna förändring av det religiösa landskapet i Västeuropa, Nordamerika, Australien och Nya Zeeland kom till stånd och vilka likheter och skillnader det finns mellan olika länder utgör bokens grundläggande frågor. McLeod vill också visa hur ”vanliga” människor upplevde förändringarna.

Den kronologiska startpunkten för boken är 1940- och 1950-talen. Efter andra världskriget gick många människor fortfarande regelbundet i kyrkan och barn och unga fostrades i en kristen samhällsdiskurs. Mot slutet av perioden började detta emellertid att förändras. Antalet kyrkobesök och barn och ungas deltagande i diverse kyrkliga aktiviteter började successivt minska. En förändring av det religiösa landskapet började märkas.

Tillbakagången till trots var 1960-talet en tid präglad av intensiv religiös debatt, kanske allra tydligast manifesterat i Andra vaticankonciliet och debatten kring John Robinsons bok *Honest to God*. I Sverige tog debatten fart något tidigare, bl.a. till följd av Hedenius bok *Tro och vetande*. De inomkyrkliga diskussionerna resulterade i att skiljelinjerna inte längre kom att gå mellan konfessioner, utan mellan progressiva krafter å ena sidan och traditionalister/konservativa å den andra.

Men viktiga yttre händelser och företeelser bidrog också till den religiösa förändringen. Genom hippie-, medborgarrätts-, kvinno-, gay- och fredsrörelsen och till följd av populärkulturens genomslag, nya andliga rörelser och den sexuella revolutionen utmanades rådande värderingar. Mentalitetsförskjutningarna blir t.ex. tydliga om man tittar på unga människors förändrade sexualvanor. Kyrkornas inflytande över männi-

skors liv tycks ha minskat avsevärt i dessa delar. Det är dock viktigt att komma ihåg att även om unga människor avvisade kyrkans lära om sex så innebar det inte nödvändigtvis att man övergav kyrkan i sin helhet. Snarare handlade det om att man på det etiska planet menade sig kunna göra egna bedömningar. Att det förhöll sig på detta viset blev tydligt i den katolska diskussionen om preventivmedel.

McLeod beskriver även förändringarna på det legala området, och han talar om en juridisk revolution under perioden. En liberalisering på ett flertal områden (äktenskap, censur, homosexualitet, religionsfrihet etc.) innebar att det inte heller i lagstiftningen fanns en moralisk religiöst grundad idé som var överordnad andra.

En annan mycket betydelsefull faktor som påverkade människors liv och deras sätt att tänka var den tilltagande levnadsstandarden. Det ekonomiska välståndet var en viktig orsak till ungdomskulturens utveckling, den individualistiska livsstilens frammarsch på bekostnad av kollektiva sammanhang, landsbygdens modernisering, välfärdssystemens tillväxt, ökande immigration m.m.

Bilden av den religiösa förändringen, som förefaller kulminera under 1960-talet, är sammansatt och McLeod är noga med att markera att det inte är nedgång som är det främsta kännetecknet för det religiösa livet i Västeuropa. Kyrkorna var inte heller offer för sekulära krafter och idéer utan slagfärdiga aktörer, såväl med liberala som konservativa argument, i debatten.

Det tidigare enhets-samhället ersattes dock av något annat. Successivt etablerades ett på en och samma gång både mångreligiöst och sekulärt samhälle. Det finns inga överordnade förklaringar till varför det blev så, utan en rad olika faktorer samverkade. På ett djupare plan handlade det för västerlandets del om ökade ekonomiska förutsättningar, mentalitetsförändringar med rötter i Upplysningen och nedmonteringen av kollektiva identiteter. På ytan utgjorde tidens politiska och teologiska radikaliserings en viktig katalysator.

McLeods undersökning är mycket initierad. Det komparativa perspektivet, som är ett kännetecken för hans forskargärning, är framträdande. Det är intressant att McLeod i så hög utsträckning använder sig av ”oral history” och att han analyserar populärkulturens genomslag så ingående. På så vis möter han den ”vanliga” människan i historien. För att vara en bok som riktar sig till en internationell publik, skriven av en framstående brittisk forskare, så är det nordiska, och då i synnerhet det svenska, mycket väl representerat.

McLeod menar att nedmonteringen av det kristna samhället har skett och sker i olika steg. Även om han betonar att kyrkorna fortfarande har en mycket stark ställning i Europa (bl.a. som garant för omfattande välfärdssystem i många länder) så anser jag att man utifrån resonemangen skulle kunna hävda att enhets-samhället i Europa slutligen överges under 1960-talet.

En process som började med Upplysningen når därmed något av sin slutpunkt.

Även ur ett svenskt kyrkohistoriografiskt perspektiv är detta intressant. Traditionellt har man inom forskningen talat om den senare hälften av 1800-talet som den tid då det lutherska enhetssamhället bryter samman. Möjligen kan det vara sant på ett teologiskt och politiskt plan. Följer man McLeods idé om en process i olika steg så är det dock 1950- och 1960-talen som är riktigt kritiska även för Sveriges del. Ett sådant betraktelsesätt inskränker sig inte till ett yligt teologiskt och politiskt plan, utan tar fasta på mentaliteter och teologiska djupstrukturer i samhället. För oss som vill skriva kyrkohistoria på det sättet så är hedersdoktorn vid den teologiska fakulteten i Lund, Hugh McLeod, en god förebild.

Alexander Maurits  
Doktorand, Lund

Angel F. Méndez Montoya: *The Theology of Food: Eating and the Eucharist*. Illuminations: Theory and Religion (Malden, Mass. & Oxford: Wiley-Blackwell, 2009). 170 sid.

Det är förmodligen ingen överdrift att påstå att mat och ätande är saker som uppfyller en stor och viktig del av vår tid. Till att börja med själva behovet av näring men ganska snart också frågan om vad vi äter och hur vi äter det. Lägga exempelvis märke till bokförlagens allt mer dyra och storslagna kokböcker; böcker som allt som oftast är mer för att titta i än för receptens skull. Mat är inte bara till för näring utan har viktiga kulturella, sociala och – inte minst – religiösa funktioner i alla mänskliga samhällen, också vårt eget. Desto mer förvånande är det att den katolske teologen Angel F. Méndez Montoyas *The Theology of Food* verkar vara en av de första samtida böckerna om ämnet matens teologi – särskilt som, vilket blir tydligt i Montoyas bok, mat och ätande spelar en så stor roll i de bibliska skrifterna: från berättelserna om syndafallet över mannar från himlen till den första nattvarden.

Att Montoya serverar en matens teologi just nu har förmodligen att göra med den teologiska återupptäckten av det materiella och kroppsliga liksom det estetiska. Dessa dimensioner av den mänskliga tillvaron har kommit att döljas av en filosofisk och teologisk modernitet som prioriterat det tidlösa och okroppsliga men har nu åter flutit upp till ytan. Mat och ätande kan sägas existera i skärningspunkten mellan det kroppsliga och det estetiska; ätandet som en mycket konkret sinnlig aktivitet som samtidigt hela tiden hänvisar utöver sig själv, till middagssällskapet men också till den brist på mat eller på riktig mat som kännetecknar världen i dag. Därav behovet av en matens teologi.

Montoya föreslår omedelbart i sitt förord att en teologi om mat måste vara ”närande” (*alimentary*) och alltså försöka återknyta det ömsesidiga beroende som finns

mellan mänskliga gemenskaper, mänskligheten med ekosystemet och skapelsen med Gud. Att således se den teologiska processen som ett slags matlagning med teologen som kock och resultatet som närande skulle lätt kunna leda till en tämligen sökt metaforik, om det inte vore för att Montoya förankrar metaforiken i tillvägagångssättet för bokens argument. Första kapitlet behandlar nämligen hur man tillagar en mexikansk *mole* – ett slags kakao- och chilibaserad sås – inklusive ett recept med 33 ingredienser. Denna praktik får tjäna som metafor både för vad det innebär att praktisera teologi och att fira nattvarden, och blir med andra ord ett sätt att argumentera för den uppdelning mellan teori och praktik som ligger till grund bland annat för tendensen att låta mat och ätande falla utanför teologins teoretiska referensramar. Att laga och äta mat är ett sätt att forma mänskliga begär och praktiker, lika mycket som en teologi vars yttersta syfte är att forma och befria människors längtan eller snarare hunger efter Gud. Den fysiska hungern efter föda är nämligen, enligt Montoya, inte obesläktad med hungern efter Gud, även om skillnaden mellan de båda inte får utplånas. Att äta är inte primärt, som hos vissa mer puritanskt lagda kristna teologier, ett sätt att upprätthålla den skapelse som ändå skall dö, utan i stället ett sätt att bli delaktig i Guds ständigt livgivande och upprätthållande skapelseverksamhet. Det finns enligt Montoya ingen motsättning mellan andlighet och materialitet eller mellan *agape* och *eros*; den gudomliga skapelse som teologin försöker beskriva är mer lik en komplex sås med olika lager av smak som ständigt förändras. Därför blir en teologi som erkänner detta också mer öppen för dialog. Att anknyta till den mexikanska *molen* tjäna alltså syftet till att visa hur det finns kulinariska praktiker än i dag som bär en omedelbar teologisk signifikans. En närande teologi är en kontextuell teologi.

Centrum för Montoyas närande teologi i *The Theology of Food* är nattvarden – eller snarare eukaristin, eftersom tacksamheten är en central del av denna för Montoya. Eukaristin, skulle man kunna säga, är alla middagars mål, nämligen ett antecipativt återställande av skapelsens alla brustna relationer och en motverkan av den objektifiering av skapelsen som blivit ett resultat av människans verksamhet. Men genom att eukaristin är alla middagars mål, kommer alla middagar också att antecipera eukaristin, och den kommer snarare fullborda dessa middagar än ersätta dem. Eukaristin blir ett firande av hoppet om en framtida återställelse av dessa relationer, ett firande som också spiller över till alla andra firanden. Därmed kommer den eukaristiska gemenskapen också med nödvändighet till att bli en kritik av den rådande världsordningen vad gäller tillgång till mat. Här blir det tydligt att Montoya förespråkar en tydligt katolsk sakramental syn på eukaristin, och frågan är vad som skulle blivit effekten om han i stället hade valt en annan nattvardssyn (åtminstone som ett tanke-experiment). Signifikant nog –